

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТЕЛЕАРНАЛАРДАҒЫ КОНТЕНТЕРДІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ РЕЖИССУРАНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

М.К. Бакеева

Т.Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы
2- курс докторанты,
Алматы қ., Қазақстан, email: m.bakeyeva@mail.ru
ғылыми жетекші PhD Айдар А.М.

Мақалада автор отандық телевизиялық контент бағыты мен режиссураның маңызын сараптайды. Автор болашақ мамандарды дайындауда олардың телевизиялық өнімін өндіруге қатысудың маңызы зор екенін қорытындылайды. Мақалада телевизияның жаңа технологиялық стандарттарының жұмысы жайында деректер келтірілген. Қазақстандық көрермендердің цифрлық платформаларға көзқарасының түрлі аспектілерін сипаттайды. Сондай-ақ, отандық телеарналардағы сапалы контент өндіру мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: режиссура, телевизия, өнер, контент, интернет платформасы, жаңа бағыт, эфир

Қазақстан аумағындағы телеарналардың дамуы тікелей әлемдік телеөндірісінің қарқынды дамуымен байланысты. Әлемдік тенденциядан біздің дамушы ел де елеусіз қалған жоқ. Бүкіл дүние жүзімен етене жылжу біздің елдің, Елбасымыз Н. Назарбаев бастаған салиқалы саясатының нәтижесі. "Цифрлық Қазақстанның" бастамасы бүгінде экономикалық салалардан бастап, әлеуметтік, медиа және басқа да салаларды қамти бастады. Бүгінде Қазақстан Республикасы эфирлік контенттерден, тікелей эфирлер және әлемдік стандарттық трансляцияларды толығымен қамтамасыз етуге шамасы жеткілікті. Оған тиісті барлық ресурстар да бар. Еліміздің мүддесіне 20 отандық телеарналар жұмыс жасауда. Және де олардың көбісі заманауи технологиялық құрылғылармен жабдықталған. Осындай деңгейде телевизиямызды нық ұстап, ілгері дамытуда сапалы контенттер мен кәсіби мамандардың еңбегі зор екенін ескере кеткен жөн.

90 жылға жуық тарихы бар телевизия жаратылған күннен бастап, тұтынушы көрерменге қызмет атқарып келеді. Ағылшын электрик-инженеры Уиллоуби Смит және неміс физигі Генрих Герц бастаған ғылыми жаңалықтарының нәтижесі әлі күнге дейін технологиялық даму процесстермен бірге қарқынды, сонымен қатар үнемі даму үстінде. Тез, әрі көлемді түрде жету мақсатында ақпарат тұтынушы көрермендердің қалауы мен талғамына сай техникалық құралдарды кеңінен пайдаланып келеді. 60 жыл тарихы бар отандық телевизия да заман талабына, халықаралық стандарттарға сай технологиялық құралдарды пайдалануда. Телевизияның негізгі мақсаттарының бірі хабар тарату. Сол арқылы тіпті әлеуметтік пікір қалыптастыру қабілетіне де ие бола бастаған. Бүгінде кез келген телевизиялық хабарларды тұтынушы көрермен әлемдік, отандық әлеуметтік, не саяси кеңістіктегі жаңалықтардан бей хабар қалуды қаламайды. Көрерменнің бұл әрекеті оны тіпті осы құралдың тұтқынына айналдырғандай әсер туғызады. Әрине, бұл - тек виртуалды тәуелділік. Дегенмен, әлеуметтік сананы қалыптастыруға шамасы келген телевизия қазіргі таңда, кез келген пікірталаста шешуші фактор қызметін атқарып жатқан жайы бар. Мәселен, "теледидардан солай айтты" - деген аргумент, көп жағдайда шешуші болып жатады. Бұл жағдайлар заманауи телевизияның маңыздылығын айшықтайды.

Сонымен қатар, телевизиялық тұтынушының сан алуандылығын қарастыратын болсақ, оның кең талғамдылығын да ескереміз. Негізгі себептердің бірі ретінде сол көрермен қауымның өмір сүру салты мен қызығушылықтарының ерекшеліктерінде. Бұл аспектінің себептерін түсінуде ең қолайлы жол, қазіргі телевизияның ұсынып отырған көптеген контенттерін қарастырсақ жеткілікті. «Увеличить аудиторию телезрителей возможно не только посредством ориентации на ее потребности, но и благодаря расширению способов доставки контента для нее. Это стало возможным в первую очередь благодаря конвергенции, в результате которой одно СМИ может быть представлено на разных технологических платформах» [1;487]. Арнайы ашылған спорттық арналар, кино арналар, бизнес, музыкалық, ойын-сауықтық, балалар арналары жоғарыда аталған себептердің көрнекті салдары. Тұтынушы халықтың өмір сүру салты оның әлеуметтік ортадағы индивидуалды даму бағытына байланысты. Заманауи экономикалық тәуелсіздік әрбір адам баласын өзінің таңдаған жолымен жүруге мүмкіндік туғызды. Өткен ғасырдың 30-40 жылдардағы және содан

бертін 50-90 жылдар аралығында бастан өткерген қиын кезеңдер, қоғамды көбіне тек негізгі әлеуметтік бағытта дамытты десек болады.

Себебі, соғыс жылдары көпшіліктің таңдауы тек бейбіт өмір және сол жолда құрбан болуда шешуші фактор ол, әскери және шаруашылық жағдайды бірінші орынға қоюға мәжбүрледі. Сол себептен, радио және телевизиялық хабар таратуда негізгі бағдарламалық контентті патриоттық, әскери, әлеуметтік бағдарламалар құрады. Бейбіт заманмен экономикалық серпіліс белең алып, технологиялық процесс те қарқынды дамыды. Телевизиялық индустрия шығармашылық, әрі техникалық өндірістің ең жақсы тұстарын алып, тұтынушы қауымға тек сарапталған, сапалы контент әзірлеуге кірісті.

Әлемдік телевизияның үлгісінде қазақ телевизиясы бүгінде сапалы контент әзірлеу стандарттарына сай болуға тырысуда. Халықаралық деңгейлердегі мәдени, саяси, әлеуметтік, қоғамдық, индустриялды шараларды тиісті дәрежеде өткізіп келеді. Осы орайда ерекше атап өтетін "Қазақстан ҰТА" елеулі еңбегін атап өту маңызды. Корпорация ұлттық нақыштағы телевизиялық контенттерді бұрыннан дәріптеп келеді. Сонымен қатар, халықаралық шаралардан тыс емес.

Телевизиялық контентті ішкі өндірісіне, тарату форматына қатысты екіге бөлуге болады. Бірінші жағдайда контент өндірістің ішкі саясатына байланысты. Мәселен, "Қазақстан ҰТА" ұлттық - әлеуметтік бағдарламаларға акцент беретінін ескерсек, "31 арна", "Астана", "7 арна" отбасылық, ойын - сауық бағдарламаларды негізгі эфирлік дүние есебінде қарастырады. Ал, керісінше саяси бағытты негіз етіп алған телеарналардың бірі "КТК" арнасын жатқызуға болады. Екінші жағдайда контент жалпы эфирлік таратуға байланысты бөлінеді. Яғни, эфирлік арналардың, соның ішінде бағдарламалық өнімдерден тұратын жоғарыда аталған көрсетілім контенттері кабельдік арна, спутниктік арна, интернет секілді цифрлық платформалардағы таратылуы айтылады.

Телевизия мен жалпы эфир тарату платформаларының дамуымен қатар, сапалы телевизиялық өнім даярлауда келесі кезекте кәсіби мамандардың атқаратын рөлі зор. Кадр мәселесі әрдайым басты назарда болған. Тәжірибе мен кәсібилік қатар болған жағдайда өнім жоғарғы стандарттарға сай болатыны сөзсіз. "Телевидение является венцом второй коммуникативной революции, суть которой можно определить как реализацию идеи телекоммуникации или электронной коммуникации"[2;181]. Арнайы мамандар даярлауда маңыздылығы жағынан үлкен жауапкершілік жүктейтін, әрі ерекше шығармашылық кәсібилікті талап ететін айрықша мамандық - режиссура екенін атап өткен жөн. Себебі, кино өндірісінен бастау алған телевизиялық жүйе, өзіндік ұйымдастыру процестерімен өзге өндірістерден ерекшеленеді. Топтық, ұйымдастырушылық, шығармашылық біліктілікті талап ететін телевизиялық өндіріс, кино саласымен ұқсас процестерге ие. "Телевидение из технического средства связи прошло путь до художественного зрелища, дерзко заявившего о своих правах на особое, самостоятельное место в современной художественной культуре. Взгляды на драматургию, изобразительно-выразительные возможности, актерское исполнительство на телевидении и в особенности на его режиссуру менялись в соответствии с изменением, развитием ТВ, с эволюцией представлений о его эстетической специфике" [3;25].

Қазақ телевизиясы алғаш қадамдарын бастаған сәттерде мамандар бұл салаға әуелде кинодан келді. Жүргізушілерді даярлауда, бағдарламалар даярлауда, белсенді рөлді режиссерге тапсырғаны барлығына мәлім ақпарат. Себебі, эфирге жарайтын кейіп пен дауысты, бет әлпетті таңдауды, түсірілім алаңын ұйымдастыруды жетік меңгерген режиссерлер ғана эфирге сай кейіпкерлер мен түсірілім тобын іріктей алды. Яғни, режиссер мамандығының телевизияның дамуының бастау алған сәтінен маңыздылығы айшықталды. Дәл осы секілді, телевизияға қатысты кез келген мамандықтың тәжірибе мен кәсібиліктің негізінде қалыптасу керектігі, оның заманауи талаптарға сай, әрі бәсекелестікке қабілеттілігін арттырады. Бүгінде телевизия саласында қызмет атқарып келе жатқан кездейсоқ мамандық иелері бой көтеріп келеді. Олар - телевизиялық өндірісті ішкі процестеріне белсенді араласу салдарынан жұмыс атқарып келе жатқан қызметкерлер. Арнайы білімі жоқ. Яғни, телевизиялық өндірістің теориялық аспектілерінен бейхабар, олар көбіне "конвеерлік" өнімнің үздіксіз жүріп отыруын ғана қамтамасыз ете алады. Мамандықтары өзге кәсіптен болғандықтан телевизия өндірісіне айтарлықтай интеграция енгізулері қиынның қисыны.

Бұл тенденция сәйкесінше телевизиялық прогресті регрессияға ұшыратпаса да, ілгері дамуына едәуір кедергі келтіретіні сөзсіз. Мәселен, телевизиялық кеңістіктің бүгінде аналогтық таратылудан интернет секілді цифрлық кеңістікке ауысу сәтінде техникалық қамтамасыз ету, жүйелеу, тарату секілді арнайы аспектілерді кәсіби тұрғыда білген өте маңызды. Немесе, тікелей эфир түсіру, оны жүйелі түрде қалыптастыру және тарату секілді тұстарын арнайы кәсіби біліктілікті қажет етеді.

"Digital television is the transmission of audio and video by digitally processed and multiplexed signal, in contrast to the totally analogue and channel separated signals used by analogue television. It is an innovative service that represents a significant evolution in television technology since color television in the 1950s. Many countries have been replacing broadcast analogue with digital television to allow other uses of the television spectrum. Several regions of the world are in different stages of adaptation and are implementing different broadcasting standards" [4]. Журналистік телевизия бүгінде режиссуралық телевизияға трансформациялану сатысында. Ендігі сатыда телевизияда режиссерлық шешімдер белсенді түрде пайдалануда. Яғни, трансляцияларға жаңа дем енгізуде, контенттердің жаңа форматта таратылуда, бағдарламаларды қызықты жасауда журналистік зерттеулерден гөрі, режиссерлық шешімдер басым болып келеді. Кез келген телевизиялық өнімді арнаның контентіне сай бейімдеуде енді оның формасына аса үлкен мән беріледі. Тіпті әр бағдарламаның өзіндік ерекшелігі айқындалуы шарт. Өзге арналардың сәйкес контенттерінен ерекшелену мақсатында арналар бағдарламалардың мағынасынан бөлек түсірілу мәнері мен режиссерлік стильге назар аударады.

Жүргізушілердің іс-қимылы, операторлық жұмыстың ұшқырлығы, пост-продакшн мен дыбыстық әрлену секілді аспектілер тікелей режиссерлік шешімдердің арқасында жүзеге асады. Оған қоса мобильдік немесе интернеттік жүйге таратуда өнімнің сол платформаларға сай жасалуы режиссердің қырағы көзінің астында болуы маңызды. Медиа кеңістікте интернеттік хабар тарату мобильдік құрылғылардың көмегімен жүріп жатқанын ескерсек, сапалы телевизиялық өнімнің қажеттілігі өзімен өзі айшықталады. Кез келген интернетке қосылған мобильді гаджеттің иесі бүгінде дербес хабар немесе бағдарлама жасаушы ретінде өзіндік бағдар ұстанғанын ескерсек, телевизиялық контенттік технологиялық, өндірістік белсенділігін арттыру актуалды мәселелерінің бірі.

Телевизиялық өнім алаңы белең алып келе жатқан жаңа дәуірде кәсіби мамандардың алар орны бөлек. Мәселен, интернет телевизиясы, кабельдік арналар қазіргі таңда эфир тарату алаңында негізгі орында. Netflix, Hulu, Amazon секілді цифрлық платформаларға бүгінгі Қазақстан телевизиясын бейімдеу - еліміздің медиа кеңістігін дамытудағы келесі бір бағындырар белестерінің бірі. Аталмыш платформалардың бүгінгі телевизиядан ерекшелігі олардың интернеттік желі бар кез-келген кеңістікте тұтынуға мүмкіндігімен қатар, көруге ұсынылған бағдарламалардың көрерменнің өзі қалаған уақытында таңдай алуында.

"Медиабизнес в эпоху цифровых технологий становится еще более зависимым от потребителей. Их значимость как субъекта индустрии существенно возрастает по сравнению с эпохой массмедиа, когда аудитории отводилась роль скорее объекта, которому массовые коммуникации диктовали что смотреть, когда и как. Когда же (с развитием спутникового ТВ) технологический прогресс позволил увеличить число телеканалов, аудитория получила больше возможностей выбирать - в первую очередь контент. Сегодня она уже может выбирать и контент, и время, и место, и экран" [5].

Спутниктік телевизия арналар санын көбейтіп, тұтынушыға таңдау жасауға мол мүмкіндік туғыза отырып, талғамды арналар мен талғамсыз арналардың санын арттырды. Тұтынушы саналуан арналардың арасынан тек қажетті контенттерді таңдағысы келді. Және де өзіне қажет уақытта. Бұл қажеттілікті қамтамасыз ету мақсатында Netflix, Hulu, Amazon және т.б. телевизиялық платформалар пайда болды.

Аталмыш платформалар - интернеттік желілер арқылы таралатыны белгілі факт. Алайда, бұл процесті қандай жолмен іске асатынын білетін мамандар кем де кем. Бұл орайда отандық мамандарды кәсіби даярлайтын оқу орындарында дайындаған жөн. Одан бөлек практикалық тәжірибе керектігі маңызды. Сонымен қатар интернеттік платформалардағы контент телевизиялық эфирлік контенттен ерекше. Интернеттік платформалар тұтыну жағынан бүгінгі қалыптасқан телевизияны басып озып келе жатыр.

Себебі, бұл медиа платформада еркіндік көп, белсенді топтар мен контентті жүзеге асыру мүмкіндігі мол. "Важнейшая тенденция развития новой медийности - скорость и наличие миллионов непрофессионалов, которые вступают в настоящую конкуренцию с профессионалами по производству контента"[6]. Яғни, интернеттік платформалармен қоса, жаңа медиалық алаңның пайда болуына соңғы 10-20 жыл шамасында қарқынды дамып келген технологиялардың, желілердің, гаджеттердің нәтижесі. Кәсіби емес мамандардың контенті көп болғанымен, сапасы жағынан төмен. Соның салдарынан бұндай дүниелер тек мобильді құрылғылар желісі арқылы тарап

жатады. Бұндай контенттерді қысқа роликтер, вайндар құрайды. Ал кәсіби мамандардың, топтардың көмегімен жүйелі түрде дамыған және сапа жағынан жоғары контент ұсына алатын телевизиялық арналарды интернеттік арналар және медиа платформалар құрайды.

Бүкіл-әлемдік жаһандану процесінде бірыңғай жаңа, заманауи технологиялардың жаппай енуі секілді процестерге біздің елдің де сәйкес келу мақсаты көзделген. Аналогтық эфир тарату мен цифрлық эфир тарату процестері дамып келеді. Сол процестерге қатысты эфир тарату сапасы да сәйкесінше прогрессивті дамуды талап етеді. "Так сейчас спутниковое телевидение распространяет только цифровой сигнал, так как передача аналогового телесигнала через спутники уже не удовлетворяет современным техническим требованиям и потребностям аудитории"[7;91].

Бұл орайда даму тек технологиялық тұрғыда ғана емес, яғни, шығармашылық бағытта да дамуы заңды процесс. Жаңа технологиялық мүмкіндіктер шығармашылыққа жаңа талаптар қойып, оған қоса жаңа мүмкіндіктер туғызуда. Соның ішінде режиссура саласына әлемдік түсіру стандарттарын енгізу маңызды. «Interactive digital TV (iDTV) applications need to deal with high levels of complexity. Such complexity must be transparently treated, implying the need for an additional and specialized software layer between the operating system and the applications» [8;1]. Отандық режиссураны ілгері дамытуда әлемдік стандарттарды ескерген жөн. Сол стандарттарды қазақ менталитетіне, талғамына, ұстанымына, салт-дәстүріне, мәдениетіне сәйкес бейімдеп, мемлекеттік БАҚ-құралдарына жаңа дем берумен қатар, халықаралық медиа стандарттарға сай контент пен кадрлар даярлау.

Отандық режиссураны, экрандық өнімдерімізді әлемдік деңгейге жеткізу. Дамыған 30 мемлекеттердің қатарына қосылу үшін, отандық медиа және цифрлық эфир тарату салалары жаһандану талаптарына сай болу қажет. Елбасы қойған мақсаттарға бірыңғай кірісу керек.

Ғылымның қай саласында болмасын, жаңа технологияларды меңгеру – заман талабы. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев өз еңбегінде айтып өткендей: «Біз білім ғылым инновациялар үштігі билеген постиндустриялық әлемге қарай жылжып келеміз»[9;68]. Демек, телевизияның және жалпы медиа кеңістіктің дамуы, оның кәсіби тұрғыда сапалы контенттер мен бағдарламалар ұсынуымен қатар, тарату алаңдары мен оған кәсіби білімді мамандардың қатысуымен ғана жүйелі түрде жүзеге аса алатыны консервативті көзқарас емес, заманауи тенденция екені айқын.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 Хлызова А.А. Расширение экономических возможностей современного телевидения в условиях конвергенции // Наука ЮУрГУ: Материалы 67-й науч. конф. – Челябинск: ЮУрГУ, 2015. – С. 487–493.

2 *Евразийское сообщество: экономика, политика, культура*. № 1(69)2010. С.181.

3 Вартанов А.С. Три этапа телевизионной режиссуры/ сост. Л. И. Польская // Режиссер на ТВ: сборник статей. Москва, «Искусство», 1978

4 Rodica Melinda Şuţu. The Transition from Analogue to Digital Television in Europe. Challenges and Difficulties for Romania. *Communications and Marketing Journal (Revista de Comunicare si Marketing)*, issue: 6. 2013. Pp. 45-60

5 Образ медиа будущего. *Искусство кино*. №7, 2013. 3-5 бб. <https://www.kinoart.ru/archive/2013/07/obraz-media-budushchego>

6 Лежа на диване: планшет + ТВ. *Искусство кино*. №7, 2013. 1-5 бб. <https://www.kinoart.ru/archive/2013/07/lezha-na-divane-planshet-tv>.

7 Беляев Ю.В., Галочкин Ю.И. Цифровое телевидение. Владивосток: Изд-во ДВГТУ, 2005. – 91 с.

8 Momouh Khadraoui, B. Hirsbrunner, P. Lorenz, D. Khadraoui. A Smart Multimedia Object (SMO) Modelling for Designing Interactive Digital Television Content. ICPCA 2007. 2nd International Conference on Pervasive Computing and Applications, 2007.

9 Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздік дәуірі. – Астана, 2017. – 508 б.

РАЗВИТИЕ КОНТЕНТА И ЗНАЧЕНИЕ РЕЖИССУРЫ НА КАЗАХСТАНСКИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ

М.К. Бакеева

докторант 2 курса,

Казакская национальная академия искусств им. Т.К. Жургенова,
, г. Алматы, Казахстан, email: m.bakeyeva@mail.ru

В статье автор анализирует направления телевизионного контента Казахстана и значение режиссуры на ТВ. Автор приходит к выводу, что в дополнение к обучению, будущие специалисты должны участвовать в производстве ТВ-продукта. В статье приводятся данные по работе новых технологических ТВ стандартов. Анализируются различные аспекты отношения к цифровым платформам казахстанских зрителей. Рассматривается роль телевидения в формировании качественного контента на отечественном телевидении.

Ключевые слова: режиссура, телевидение, искусство, контент, интернет платформа, новое направление, эфир

DEVELOPMENT OF CONTENT AND THE IMPORTANCE OF DIRECTING ON KAZAKHSTAN TV CHANNELS

M.K. Bakeyeva

2nd year doctoral student

Kazakh National Academy of Arts named after T.K. Zhurgenov
Kazakhstan, Almaty, email: m.bakeyeva@mail.ru

In this article author analyzes directions of domestic television content and the value of directing TV. The author concludes that, in addition to training future professionals, they should participate in the production of TV products. The article provides data on the work of new technological TV standards. Analyzes various aspects of attitudes towards digital platforms of Kazakhstani viewers. The role of television in the formation of high-quality content on kazakhstani television is considered.

Keywords: directing, TV, art, content, internet platform, new direction, TV broadcast